

ΤΟ ΝΟΗΜΑ ΠΕΡΙΒΑΛΛΕΙ ΤΗΝ ΙΣΤΟΡΙΑ

Πώς το κλινικό υλικό οφείλει να παρουσιάζεται και σε τι αποσκοπεί;

Μια ανάγνωση τριών κειμένων θέσης

Σωτήρης Μανωλόπουλος

Το 2013 η Rachel Blass, από το βήμα του *International Journal of Psychoanalysis*, προσκάλεσε τους αναγνώστες του να στοχαστούν πάνω στο ερώτημα της παρουσίασης του κλινικού υλικού. Στο σκεπτικό της ανέφερε τους εξής προβληματισμούς: Πώς το κλινικό υλικό οφείλει να παρουσιάζεται και σε τι αποσκοπεί; Πρέπει η παρουσίαση να είναι μια ακριβής περιγραφή της αναλυτικής συνάντησης, όπως και οι συναισθηματικές αντιδράσεις και ο τρόπος που ακούμε; Πώς αυτά μεταδίδονται με ακρίβεια; Είναι δυνατή η αντικειμενική αναφορά τους; Οι θεωρητικές και οι προσωπικές μεροληψίες και περιορισμοί μας επηρεάζουν στο πώς βιώνουμε τα γεγονότα, πώς τα θυμόμαστε και τα παρουσιάζουμε; Τότε, πώς μας μιλά και τι λέει για την αναλυτική συνάντηση το κλινικό υλικό μιας παρουσίασης; Τι υποθέσεις μπορούμε να κάνουμε εξ αυτού; Τα ερωτήματα αυτά ίσως τελικά αφορούν το πώς σκεφτόμαστε τους σκοπούς της ανάλυσης και τις αλήθειες που αυτή μας παρέχει;

Στην πρόσκληση ανταποκρίθηκαν με κείμενα θέσεων ο Dale Boesky (2013), ο Elias Mallet da Rocha Barros (2013) και η Catherine Charbert (2013).

Η ζωντανή σύνδεση

Οι πιο πολλές σχολές τονίζουν την σημασία που έχει να ακούμε αποσπάσματα αναλυτικών συνεδριών γραμμένα σε σημειώσεις διαδικασίας (process notes) που γράφονται όσο το δυνατόν με ακρίβεια μετά τη συνεδρία. Η Rachel Blass (2013, σ. 1130) σημειώνει: «Αυτές οι κατά λέξη σημειώσεις είναι οι πρώτες ύλες μας. Ίσως δεν επιλέγονται αμερόληπτα τα αποσπάσματα των συνεδριών τα οποία κρατά ο αναλυτής σε σημειώσεις. Αλλά δυνάμει μας παρέχουν δεδομένα τα οποία μπορούμε να κατανοήσουμε διαφορετικά από τον αναλυτή που τα παρουσιάζει. Αυτό μας δίνει την ευκαιρία να εκτιμήσουμε την εγκυρότητα των ισχυρισμών του αναλυτή για τη συνεδρία και για το τι έμαθε από αυτήν».

Για ορισμένους γαλλόφωνους ψυχαναλυτές οι κατά λέξη σημειώσεις θεωρούνται δευτερεύουσας σημασίας ή ακόμα και μη βοηθητικές. Οι αναλυτές αυτοί παρουσιάζουν μια σειρά

στοχασμών και συνειρμών διατυπωμένων με θεωρητικούς όρους. Οι μη γαλλόφωνοι αναλυτές δυσκολεύονται να κατανοήσουν αυτές τις παρουσιάσεις.

Ο Dominique Scarfone (2011) θεωρεί ως καλή παρουσίαση αυτή που ζωντανεύει τον αγώνα του αναλυτή να κατανοήσει τον ασθενή και την αναλυτική συνάντηση και το πώς αυτός ο αγώνας κατασταλάζει κάπου. Η καλή παρουσίαση δίνει μια ζωντανή σύνδεση του αναγνώστη με κάτι που ζητά να ακουστεί και να επανερμηνευθεί. Το σημαντικό τελικά είναι η παρουσίαση να μη δεσμεύει και να μην περιορίζει, τον αναγνώστη στον τρόπο σκέψης του αναλυτή που παρουσιάζει.

Οι θεωρίες μας και η προσωπική μας εμπλοκή, σημειώνει η Blass, διαμορφώνουν το κλινικό υλικό που παρουσιάζουμε και την ερμηνεία του. Κάθε άμεση προσπάθεια να αποδείξουμε ένα σημείο είναι μη πειστική. Πειστική είναι η παρουσίαση που παρέχει στον αναγνώστη τη δυνατότητα να μοιραστεί τις διαδικασίες σκέψης του αναλυτή όταν αντιμετωπίζει το άγνωστο.

Η πλαισίωση

Ο πλουραλισμός των ψυχαναλυτικών θεωριών δεν έχει εξαλείψει το ασυνείδητο. Ο Dale Boesky (2013, σ. 1135) επισημαίνει ότι το ασυνείδητο εξακολουθεί να είναι ο θεωρητικός βράχος που συνιστά την πηγή του ψυχικού πόνου των ασθενών μας, η οποία σταλάζει στο συνειδητό με μεταμφιεσμένα νοήματα. Όμως επικρατεί μια σύγχυση ως προς τη μεθοδολογία που χρησιμοποιεί ο καθένας μας για να εξάγει το έκδηλο από το λανθάνον. Θεωρητικές εξηγήσεις έχουμε πολλές. Δεν έχουμε όμως καμία σαφή περιγραφή μιας μεθόδου με την οποία μεταφράζουμε το ασυνείδητο σε συνειδητό. Δεν υπάρχει κανένα νόημα χωρίς ένα πλαίσιο (συγκείμενο, context). Δεν έχουμε όμως δώσει προσοχή στη μέθοδο της πλαισίωσης (συγκειμενοποίηση, contextualization) του νοήματος.

Ο Boesky (2013, σ. 1138) γράφει: Η πλαισίωση είναι η διαδικασία εφαρμογής ορισμένων αρχών που διαμορφώνουν το πώς σκεφτόμαστε το κλινικό υλικό και επιτρέπουμε σε ορισμένες ψυχικές δομές να έρθουν στην επιφάνεια (όπως ο παθολογοανατόμος χρησιμοποιεί χρωστικές που καθορίζουν ποιες δομές θα γίνουν ορατές). Στις παρουσιάσεις μας οφείλουμε να εξηγούμε γιατί δίνουμε προτεραιότητα, γιατί επιλέγουμε ορισμένους συνειρμούς ή γεγονότα ή συγκειμενικούς ορίζοντες με βάση τους οποίους ερμηνεύουμε. Αντί γι' αυτό βασιζόμαστε στην εσφαλμένη υπόθεση ότι μπορούμε να επικυρώσουμε μια ερμηνεία με γνώμονα την αντίδραση του ασθενούς αμέσως μετά την ερμηνεία μας. Εστιάζοντας την προσοχή μας στην ερμηνευτική διαδικασία,

μπορούμε να αναρωτηθούμε: Πού βασιζόμαστε όταν συνάγουμε μια ερμηνεία; Ποιο είναι το συγκεκριμένο αυτής της συναγωγής; Για να γίνει αυτό κατανοητό, χρειαζόμαστε σημειώσεις διαδικασίας. Οι αναλυτές ερμηνεύουν μέσα στα όρια της σχολής σκέψης τους. Αυτό φανερά περιγράφεται ή απλά υπονοείται στην επιλογή των ερμηνειών τους. Εκτός όμως από τις επίσημες ρητές θεωρίες, έχουμε πολλές άρρητες, έμμεσες (implicit) θεωρίες που παρουσιάζουμε μαζί με το κλινικό υλικό.

Η ποιητική έκφραση

Ο Elias Mallet da Rocha Barros (2013, σ. 1144) πιστεύει ότι σε μια κλινική παρουσίαση ο αναλυτής οφείλει να προσπαθεί να μεταδώσει τη ζωντανή εμπειρία της αναλυτικής συνάντησης. Αλλά η εμπειρία αυτή συνέβη σε άλλο τόπο και χρόνο και δεν συλλαμβάνεται με λέξεις. Και όμως, λέξεις είναι αυτές που χρησιμοποιούμε για την επικοινωνία μας.

Ο Rocha Barros χρησιμοποιεί ένα στιλ που εκμαιεύει, που προκαλεί, μια παρόμοια εμπειρία στον αναγνώστη του. Προσέχει όμως να μην επιβάλλει με τη βία την εμπειρία στον συνομιλητή του, αλλά να του αφήνει χώρο να σκεφτεί και παίρνει μια επαρκώς δεκτική παθητική θέση για να δεχθεί τις προβολές, τις απόψεις, την κριτική σκέψη του άλλου. Χρειάζεται μια ικανότητα ποιητικής έκφρασης από τον αναλυτή για να πραγματοποιηθεί αυτή η μετάδοση.

Υπάρχει μια ένταση ανάμεσα στην προσπάθεια του αναλυτή να επιλέξει τι παρουσιάζει με το υλικό του, ώστε να πείσει τον άλλο για τη θέση του, και στην πρόσκληση προς τον άλλον να μοιραστεί και να συν-κατασκευάσει την αναλυτική συνάντηση. Ο Rocha Barros νοιάζεται για το πώς η εμπειρία της αναλυτικής συνάντησης μπορεί να σκηνοθετηθεί κατά την παρουσίασή της. Τον ενδιαφέρει επίσης η εγκυρότητα των νοημάτων, των θεωριών και των εννοιών που συνάγουμε από τις εμπειρίες καθώς και ο αναλυτής που παρουσιάζει το υλικό του για να διευκρινίσει και να επεξηγήσει μια κατανόησή του. Ο αναλυτής προσπαθεί να επικοινωνήσει, να πείσει, να σκεφτεί κριτικά και να έχει δίκιο, και όλα αυτά ταυτόχρονα, σημειώνει ο Rocha Barros. Επίσης, ο αναλυτής παρουσιάζει το υλικό του ως πειστήριο για να επιβεβαιώσει μια νέα υπόθεσή του. Επειδή όμως τα πειστήρια δεν είναι ποτέ επαρκώς πειστικά, ο αναλυτής πρέπει να μένει πιστός στην αναλυτική του μέθοδο. Πώς ο αναγνώστης θα ξαναζήσει μια εμπειρία που δεν είχε; Ως συγγραφείς προσπαθούμε να κρατήσουμε ζωντανή την εμπειρία της συνάντησης ενώ τη γράφουμε, για να τη μεταδώσουμε ζωντανή στον αναγνώστη. Δεν μεταδίδουμε ένα αντίγραφο της συνάντησης αλλά μια ανακατασκευή της, την οποία μεταβιβάζουμε (μεταφέρουμε) λεκτικά, μέσω των λέξεων, και εξωλεκτικά, μέσω των πράξεων και της γλώσσας του σώματος.

Η συνειρμική διαδικασία

Η Catherine Charbert (2013) θεωρεί ότι ο Boesky και ο Rocha Barros μιλάνε από δύο διαφορετικές αλλά όχι απαραίτητα αντιθετικές οπτικές για το πώς να προσεγγίσουμε την αναλυτική σκηνή. Ο πρώτος θεωρεί ότι μπορούμε να μεταδώσουμε το τι γίνεται στην συνεδρία αντικειμενικά. Ο δεύτερος θεωρεί ότι μεταδίδουμε την εμπειρία μας αυτή υποκειμενικά.

Και οι δύο προσεγγίσεις έχουν αξία όπως και περιορισμούς. Είναι αδύνατον να είμαστε βέβαιοι και να έχουμε μια ορθή ή αληθή ερμηνεία που να μπορούμε μέσα σε ένα συγκεκριμένο να παρουσιάσουμε, όπως υποστηρίζει ο Boesky. Αυτή η στάση δεν λαμβάνει υπόψη της τις υποκειμενικές επιρροές μέσα στην συνεδρία και στην κατά λέξη καταγραφή της. Από την άλλη μεριά, ο Rocha Barros φαίνεται υπερβολικά υποκειμενικός. Η ανάλυση αναφέρεται σε μια πραγματικότητα και όχι σε μια μυθοπλασία. Η εμπειρία δεν μπορεί να διαχωριστεί από τη θεωρία. Και η θεωρία μας χρειάζεται να δοκιμαστεί κατά την παρουσίαση. Η ποιητική δεν είναι αρκετή για να μας αφηγηθεί τι έγινε στην ανάλυση.

Είναι προφανές, γράφει η Charbert (2013, σ. 1153), ότι η κλινική πρακτική της ψυχανάλυσης, στη σύνδεσή της με τη θεωρία και τη μέθοδο, συνιστά τον αρμό της ψυχαναλυτικής έρευνας. Είναι εξίσου βέβαιο ότι η κατανόηση του κλινικού υλικού επηρεάζεται, αν όχι διαμορφώνεται, από την κατανόηση εκ μέρους μας των θεωρητικών μοντέλων του Freud.

Πιθανόν η Charbert, ορμώμενη από μια γαλλόφωνη ψυχαναλυτική οπτική, πιστεύει ότι η παρουσίαση κάθε περίπτωσης συνιστά, κατά έναν τρόπο, έναν διάλογο ανοικτού τέλους που θα μας φέρει σε επαφή με τον διάλογο που έλαβε χώρα μέσα στην ανάλυση. Σημασία δεν έχει η παρουσίαση να προβεί σε αληθείς προτάσεις ή να μοιραστεί την εμπειρία, αλλά να επεκτείνει τις συνειρμικές συνδέσεις για το τι συνέβη. Αυτή η συνειρμική διαδικασία είναι συνυφασμένη με τα θεωρητικά μας μοντέλα. Η κατά λέξη παρουσίαση είναι μια δυνατότητα, αλλά υπάρχουν και άλλοι τρόποι.

Η ψυχαναλυτική διαδικασία

Η Rachel Blass συμπεραίνει ότι οι διαφορές μεταξύ των τριών αυτών ψυχαναλυτών είναι θέμα βαθμού και έμφασης. Η αντικειμενικότητα και η υποκειμενικότητα είναι αναγκαίες στις κλινικές παρουσιάσεις, οι οποίες δεν είναι απαραίτητο να γίνονται πάντα κατά λέξη. Χρειάζεται μια ευελιξία. Οι σημειώσεις διαδικασίας (process notes) παίρνουν αξία από την κλινική σκέψη του αναλυτή.

Εντούτοις, οι διαφορές στην παρουσίαση είναι υπαρκτές και πηγάζουν από διαφορετικές οπτικές ως προς το τι συνιστά την αναλυτική διαδικασία. Είναι σκοπός της ανάλυσης να βρει την αλήθεια; Τι συνιστά μια ψυχαναλυτική αλήθεια; Το κλινικό υλικό επικυρώνει τις ψυχαναλυτικές θεωρίες; Και πώς τις επικυρώνει; Μπορεί ο αναλυτής να διατηρήσει μια αντικειμενική στάση μέσα στην συνεδρία αλλά και μετά όταν την παρουσιάζει; Πώς η θεωρία μας επηρεάζει την κλινική κατανόηση και τις ερμηνείες μας; Όμως, έχουμε ένα κοινό σκέπτεσθαι, με το οποίο ο καθένας μας σκέφτεται τις σκέψεις του; Ο μεταφορικός λόγος είναι συστατικό των συνειρμών του αναλυτή. Ό,τι δημιουργούμε υποκειμενικά στην ψυχική ζωή μάς βοηθά να βρούμε αντικειμενικά τι υπάρχει επίσης έξω.

Το «μουσικό» όργανο

Ένα βασικό ερώτημα όταν παρουσιάζεται κλινικό υλικό είναι πώς να μιλήσουμε και πώς να ακούσουμε με λέξεις της δευτερογενούς διαδικασίας ασυνείδητες διαδικασίες, κάτι που είναι και μένει πάντα εξ ορισμού άγνωστο. Μέσα στην συνεδρία έχουμε μια μέθοδο, τους ελεύθερους συνειρμούς.

Κάνουμε υποθέσεις με τις οποίες μαντεύουμε τις ασυνείδητες φαντασιώσεις που δίνουν νόημα στα ίχνη των εμπειριών που επαναλαμβάνονται στη μεταβίβαση και στην αντιμεταβίβαση. Έξω από τη συνεδρία τι συμβαίνει; Πώς σκηνοθετούμε, πώς δίνουμε σάρκα και αίμα, πώς υποστασιοποιούμε τις μνήμες των εμπειριών που ζήσαμε στη συνεδρία;

Υπάρχουν αναλυτές όπως ο Α. Green, ο οποίος παρουσιάζει μια θεωρητική εργασία, όμως η κλινική εικόνα ασθενών ζωντανεύει μέσα στα λόγια του. Και επίσης υπάρχουν αναλυτές όπως η Η. Segal, η οποία παρουσιάζει μια κλινική εργασία, όμως η θεωρία ζωντανεύει μέσα στις περιγραφές της. Διαβάζοντάς τους ζω δύο ψυχαναλυτές επί τω έργω. Έχουν εσωτερικεύσει το ψυχαναλυτικό αντικείμενο, με βάση το οποίο συνεχίζουν την αυτοανάλυσή τους ενώπιόν μας.

Στις παρουσιάσεις των ψυχαναλυτών αναζητώ τις παρυφές, τις άκρες της σκέψης τους στο άγνωστο, από όπου αρχίζω να υφαίνω δικά μου νοήματα. Το ερώτημα είναι: με αφήνουν να σκέφτομαι, να φαντάζομαι, να κάνω του συνειρμούς μου, να αισθάνομαι τα συναισθήματά μου; Μένει μόνος του παρουσία μου ο αναλυτής που παρουσιάζει; Μένω μόνος μου παρουσία των άλλων στην ομάδα; Μπορούμε να έχουμε ανταλλαγές ασυνειδήτου μεταξύ μας;

Δεν είμαστε παρόντες στη συνεδρία, εκεί όπου συμβαίνουν τα πράγματα. Ο αναλυτής που μας παρουσιάζει την ανάλυση μιας περίπτωσης του είναι τώρα μαζί μας και εκφράζει

(επαναλαμβάνει, μεταβιβάζει) σε μας με λέξεις, με αναμνήσεις, αλλά και εξωλεκτικά, με πράξεις και σωματικές εκδηλώσεις, ορισμένες στιγμές που έχει ζήσει εκεί.

Ο αναλυτής παρουσιάζει τα τεκταινόμενα στη συνεδρία μετασηματισμένα. Κάνει κάτι να συμβεί μέσα στον νου μας. Συμμετέχουμε ως αναγνώστες του κειμένου του ή ως ακροατές της παρουσίας του. Τα μεταφράζουμε, τα μετασηματίζουμε και εμείς. Τους δίνουμε νοήματα όλο και πιο πολλαπλά, όλο και πιο πολύπλοκα και διαφοροποιημένα.

Η μορφολογική παλινδρόμηση μας επιτρέπει να ανοιχθούμε, να γίνουμε ευάλωτοι, να ταυτισθούμε με αυτά που παρουσιάζονται. Κάνουμε τον εαυτό το «μουσικό» όργανο που αγγίζεται, εμπνέεται, πάλλεται και εκπέμπει από το ασυνείδητο. Αυτή είναι η τέχνη μας. Δεν αρκεί μόνο η τεχνική. Για ορισμένες πρώιμες εμπειρίες που αναβιώνουν στη μεταβίβαση χρησιμοποιούμε την ποιητική γλώσσα.

Η τέχνη (και η τεχνική) της πρακτικής μας καθρεφτίζεται στην τέχνη (και τεχνική) της αφήγησής μας. Όταν επιστρέφουμε από ένα ταξίδι προσπαθούμε να πούμε σε κάποιον μια ιστορία για τις περιπέτειές μας. Έχει επίσης σημασία σε ποιον μιλάμε όταν λέμε την ιστορία μας. Πάντως, για να πούμε την ιστορία τη βάζουμε μέσα σε ένα πλαίσιο. Η ιστορία περιέχεται μέσα στο νόημα, έγραψε ο Joseph Conrad στο *Καρδιά του σκοτούς*. Ο λόγος φανερώνει και κρύβει.

Φαντάζεσθε ένα κόσμο επίπεδο, χωρίς βαθουλώματα, χωρίς πουθενά να μπορείς να κρυφτείς να γλιτώσεις από τα αρπαχτικά που σε καταδιώκουν; Θα ήταν ένας κόσμος καθαρού πανικού, ένας γυάλινος κόσμος (T. Williams).

Ο αναλυτής αναζητά παλινδρομήσεις του σε στιγμές που κατορθώνει να είναι μόνος παρουσία των άλλων, σε μια αναλυτική συνεδρία ή σε συναντήσεις με συναδέλφους του σε μια κλινική ομάδα που εργάζεται πάνω στο κλινικό υλικό μιας ανάλυσης.

Φανταστείτε μια κλινική ομάδα να εργάζεται με τις πρώτες ύλες, με το υλικό μιας συνεδρίας, σαν να κάνει πρόβα για μια παράσταση. Το ερώτημα είναι πώς ζωντανεύει, πώς ενσαρκώνεται η συνεδρία στην κλινική συνάντηση μιας ομάδας όπου παρουσιάζεται; Η ποιητική εργασία γίνεται από όλη την ομάδα. Η ομάδα εξαρχής είναι όλος ο θίασος επί σκηνής, σαν σε έργο του Τσέχοφ. Άλλοι σιωπούν και άλλοι μιλούν, με αυθόρμητη σειρά, ενσαρκώνοντας μέρη του εαυτού και των αντικειμένων, φτιάχνοντας τον χρόνο της πλοκής που ρέει.

Βέβαια, η αναλυτική μέθοδος στη συνεδρία δεν είναι η ίδια με τη μέθοδο της κλινικής παρουσίας. Το κοινό τους σημείο είναι η μεταβίβαση, που συμβαίνει παντού, όχι μόνο στη

συνεδρία, καθιστώντας παρόντες τους συνομιλητές, και επίσης η λειτουργία του τρίτου που τους ενώνει και τους χωρίζει. Στην παρουσίαση δεν περιμένουμε ελεύθερους συνειρμούς, όπως στην αναλυτική συνεδρία, αλλά μια επιπλέον δευτερογενή ανάγνωση και επεξεργασία δημιουργηθέντος-ευρεθέντος αντικειμένου.

Πάντα βρίσκουμε κάποιους πιο έμπειρους, και δημιουργούμε μαζί τους μια ζώνη προσέγγισης (Vygotsky, 1934) όπου οι αυθόρμητες έννοιες και οι επίκτητες αναμειγνύονται. Αυτός που είναι έμπειρος έχει υπάρξει πριν από εμάς εδώ που εμείς είμαστε τώρα. Ο Vygotsky, σκέφθηκε ότι κατά την γνωσιακή ανάπτυξη του παιδιού η επιρροή μεταξύ αυθόρμητων και μη-αυθόρμητων (μαθημένων) εννοιών είναι αμοιβαία και σχετική. Πρόκειται για μια περιοχή πραγματοποίησης των εννοιών, με τον ρόλο του προσυνειδητού ως περιοχής δημιουργίας μερικών θεωριών, μοντέλων και σχημάτων, όπου αναστοχαζόμαστε (reflect) συναντώνται και συνδέονται οι ψυχικές καταστάσεις με την επιστημονική σκέψη (Canestri, 2006, σ. 26). Αυτή η συνάντηση απαιτεί την συμμετοχή και την συνύπαρξη των μελών της ομάδας στον ίδιο χώρο με συναισθηματική, λιβιδινική, εξωλεκτική και αναπαραστατική δέσμευση και αμοιβαιότητα ανταλλαγών.

Όταν παρουσιάζουμε μια περίπτωση θέλουμε να αρέσει και να πείθει αυτό που δείχνουμε στους άλλους. Τότε μπορεί να αναβιώσουμε συγκρούσεις και τραύματα σε σχέση με την ναρκισσιστική επίδειξη (να κάνουμε διάσημο τον ασθενή μας και τον εαυτόν μας), την παθητικότητα και την ενεργητικότητα του βλέμματος. Μπορεί να αισθανθούμε ενοχή ότι προδίνουμε την εμπιστοσύνη του ασθενούς μας. Μπορεί να αισθανθούμε την ανάγκη να τον προστατεύσουμε από εξωτερικές επιθέσεις τρίτων. Κάθε επικοινωνία είναι μια έκθεση και μια προδοσία του μύχιου, του ιδιωτικού εαυτού, που δεν είναι προς επικοινωνία και αλλαγή.

Ο Ronald Britton (1994) γράφει για το άγχος της δημοσιοποίησης ότι ο συγγραφέας φοβάται πως οι αυθεντίες θα επικρίνουν το έργο του και ότι θα εξοστρακιστεί από την ομάδα στην οποία θέλει να ανήκει με δεσμούς φιλίας. Ζει μια σύγκρουση μεταξύ της ιδιωτικής ψυχικής ζωής και της συμμετοχής του στην ομάδα. Τολμά όμως να ταράξει την ισορροπία του κόσμου που τον περιβάλλει.

Η αφήγησή μας είναι από μόνη της μια περιπέτεια. Δεν είναι μια αμυντική προπαγάνδα των θεωρητικών πιστεύω των δασκάλων μας στους οποίους είμαστε πιστοί. Είναι μια έκθεση του αγώνα που ήταν η περιπέτεια που ζήσαμε. Δεν καλούμε (διδασκτικά) ως αυθεντίες τον άλλον να ταυτιστεί με τις θέσεις μας. Εκτιθέμεθα. Πληγώνεται ο ναρκισσισμός μας όταν μας επικρίνουν.

Αλλά γνωρίζουμε ότι δεν είναι δυνατόν να αποδείξουμε ότι πήραμε νομοτελειακά την ορθή πορεία. Η πορεία είναι ενδεχόμενη, τα πράγματα θα μπορούσαν να είχαν εκτυλιχθεί διαφορετικά. Η έρευνα είναι μια διαδικασία ανοικτού τέλους.

Μια πολύτιμη εμπειρία κοινής εργασίας

Έχουμε στη διάθεσή μας, καταλήγει η Catherine Charbert, μια πολύτιμη εμπειρία κοινής ψυχαναλυτικής εργασίας. Πρόκειται για τις συναντήσεις μιας κλινικής ομάδας που απαρτίζεται από αναλυτές που προέρχονται από διαφορετικές ψυχαναλυτικές κουλτούρες. Ένας αναλυτής παρουσιάζει μια ακριβή αναφορά της συνεδρίας. Οι συμμετέχοντες ζουν μια έντονη εμπειρία, εξετάζουν έκπληκτοι τις πολλαπλές όψεις και πολύπλοκες συνδέσεις μιας λεπτομέρειας στο κλινικό υλικό και πώς αυτές εμφανίζονται μέσα σε όλη τη διαδικασία, και παρά τις θεωρητικές διαφορές τους βρίσκουν έναν τρόπο να ακούν από κοινού αναλυτικά.

Σε μια κλινική συνάντηση στο πλαίσιο ενός ετήσιου ευρωπαϊκού συνεδρίου ένας συνάδελφος παρουσιάζει τη θεραπεία ενός μικρού αγοριού που δεν το άφηνε η μητέρα του να πάει προς τον πατέρα του, να εσωτερικεύσει το πέος του και να γίνει άνδρας. Σε μια φάση της ανάλυσης το παιδί έπαιζε διαρκώς στο παιχνίδι του, στις ζωγραφιές, στις φαντασιώσεις και στα όνειρά του με την εικόνα ενός παπαγάλου. Η παρουσίαση ήταν καλή διότι ήταν ανοιχτή σε ερμηνείες. Η εύκολη λύση ήταν να ερμηνεύσει κανείς ότι το παιδί σάρκαζε τη θεωρία που παπαγάλιζε η θεραπεύτρια. Αυτή η λύση θα ήταν ένας σαρκασμός, αποτέλεσμα του φθόνου των συναδέλφων προς τον θεραπευτή του αγοριού. Ο αναλυτής είχε την ευαισθησία να καταλάβει ότι ο παπαγάλος συμβόλιζε την προσπάθεια του παιδιού να κάνει το σώμα του να μιλήσει, να μιλήσει διά αντιπρόσωπο, να ακουστεί ως λιβιδινικό σώμα. Αν ο αναλυτής δεν είναι δεκτικός και παθητικός στο να δεχθεί τις φυσιολογικές προβλητικές ταυτίσεις του, το παιδί θα τις επαναλαμβάνει με όλο και περισσότερο θόρυβο.

Σε μια άλλη συνάντηση της κλινικής ομάδας μια νέα θεραπεύτρια παρουσίασε με ακρίβεια υλικό: την περίπτωση μιας έφηβης που διαρκώς έφερνε αντίρρηση σε ό,τι αυτός της ερμήνευε. Ήταν αμυντικά αρνητική σε κάθε δυνατότητα εσωτερίκευσης της ερμηνείας. Μια ατμόσφαιρα ανυπόφορου επικρατούσε στη θεραπεία και μεταφερόταν τώρα στην κλινική συνάντηση. Μια καταπιεστική μητέρα και μια ανυπόφορη κόρη ζωντάνευαν στην παρουσίαση. Η παρουσίαση δεν ήταν καλή, διότι δεν ήταν ανοιχτή σε ερμηνείες. Η θεραπεύτρια ερμήνευε ότι η ασθενής αγωνιζόταν με πρώιμα συμβιωτικά άγχη και η ασθενής αντιδρούσε έτσι ώστε να μην της φέρεται σαν να ήταν μωρό. Μια συνάδελφος είχε κάποια στιγμή μια παλινδρομική εικόνα: ένα νήπιο έχει

αψιμαχίες με τη μητέρα του γύρω από το ότι αυτή χειρίζεται το σώμα του, το αλλάζει, το ντύνει κτλ. Η παρουσίαση ζωντάνεψε τότε τον αγώνα της αναλύτριας να κατανοήσει την ασθενή και την αναλυτική συνάντηση. Η εικόνα των αψιμαχιών του νηπίου έδειχνε την πορεία αυτού του αγώνα να κατασταλάξει κάπου. Αρχίσαμε να κατανοούμε ένα στοιχείο του χαρακτήρα της ασθενούς το οποίο εξασφάλιζε τη συνέχεια της ύπαρξής της μέσα από τις συνεχείς αντιδράσεις της σε παρεμβάσεις που προκαλούσε επαναλαμβάνοντας ανυπόφορες εμπειρίες.

Σε αυτές τις συναντήσεις η ομάδα εργάζεται, άτομα και στοιχεία αποκλίνουν και συγκλίνουν, αναμειγνύονται, αποσυνδέονται και συνδέονται. Το πεδίο της συνάντησης αποκτά προσανατολισμό. Συμμετέχουμε όλοι έντονα, κανείς δεν γίνεται δημιουργικός σε απομόνωση. Ακούμε τους άλλους να λένε πράγματα που και εμείς γνωρίζουμε βαθιά αλλά δεν έχουμε ακόμα σκεφθεί.

Όπως ακριβώς συμβαίνει σε μια συνέλευση δημοκρατικής διαδικασίας. Συνασπίζονται όμοια, ανόμοια, κοντινά αλλά και απόμακρα μεταξύ τους άτομα, αισθήσεις, συναισθήματα και ιδέες, σε διαρκώς μεταβαλλόμενους συνδυασμούς, και όταν ένας συνασπισμός συνάψεων επικρατεί μια ιδέα από όλες προέχει. Σε μεθύτερη στιγμή μια άλλη ιδέα σχηματίζεται και ανατρέπει την προηγούμενη θέση. Αυτή η συμμετοχή μπορεί να πάψει να είναι αυθόρμητη και αμερόληπτη αν σε μια συνάντηση ορισμένα άτομα έχουν ήδη συνασπιστεί εκ των προτέρων με βάση δεσμούς πίστης, θεωρητικής καθαρότητας και εκλεκτικής συγγένειας κάποιου είδους. Ευτυχώς, αυτό δεν συνέβη στις ομάδες που έχω συμμετάσχει, όμως έχω ακούσει ιστορίες εξουσιαστικής άσκησης βίας και τις πιστεύω.

Όταν παρουσιάζουμε το υλικό μιας περίπτωσης συμμετέχουμε σε μια επαρκώς συμβολοποιημένη πρωταρχική σκηνή, όπου αποδομούμε προηγούμενες και επιτρέπουμε νέες συνδέσεις αιτίας-αιτιατού να πλέξουν μια πλοκή που μπορεί να ερμηνευθεί ξανά, σε σχέση με τις ασυνείδητες διαδικασίες και το αναλυτικό πλαίσιο. Σε μια σκηνή γίνονται αλλαγές στον χώρο και στον χρόνο. Ξετυλίγεται η δυναμική της μεταβίβασης και των ψυχικών μετασχηματισμών. Σκηνοθετούμε, δίνουμε μια αναφορά της διαδικασίας της ανάλυσης εν προόδω.

Πολύ θα ήθελα κάποτε να έγραφα μια κλινική περίπτωση με επαρκή επεξεργασία, η οποία με μέσα συμβολικά – όχι σαν μαγνητοφώνηση, αλλά σαν μουσική σύνθεση – να παρουσιάζει τον ρεαλισμό της αναλυτικής συνάντησης. Η συνέχεια και η συνοχή μιας συνάντησης δεν κρατιέται από τη χρονολογική σειρά, αλλά από την ιστορία που γράφεις από τη μετάφραση των εκπλήξεων που συμβαίνουν αν αφεθείς στο άχρονο.

Στο διήγημα του Raymond Carver (1988, σ. 130) «Κοτσυφόπιτα» η γυναίκα του αφηγητή τον εγκαταλείπει αναπάντεχα μέσα στη νύχτα, μετά από πολλά χρόνια γάμου, φορώντας το καπέλο που φορούσε όταν πενθούσε τον θάνατο της μητέρας της τρία χρόνια πριν. Δεν φορούσε το βέλο που φορούσε στην κηδεία και τώρα δεν την κρατούσε αυτός αγκαζέ όπως τότε. Έξω είχε ομίχλη, και δύο άλογα που είχαν χαθεί βοσκούν στο γρασίδι μέσα στη νύχτα. Κάποια στιγμή εμφανίστηκαν ο βοηθός σερίφη και ένας καουμπόυ με το ημιφορτηγό του για να τα μαζέψουν. Με αυτό πήραν και τη γυναίκα μαζί με τη βαλίτσα της για να την αφήσουν στον σταθμό των λεωφορείων. «Θα ήθελα να πω πως εκείνη τη στιγμή, εκεί που στεκόμουν μέσα στην ομίχλη και την έβλεπα να απομακρύνεται, θυμήθηκα μια ασπρόμαυρη φωτογραφία της γυναίκας μου με την ανθοδέσμη του γάμου στα χέρια. Ήταν δεκαοχτώ χρονών – «κοριτσάκι πράμα» μου είχε φωνάζει η μάνα της μόλις ένα μήνα πριν από τον γάμο. Μερικά λεπτά πριν από τη φωτογραφία είχε παντρευτεί. Χαμογελάει. Μόλις τελειώσει ή μόλις αρχίζει να χαμογελάει... Είναι τριών μηνών έγκυος αλλά αυτό δεν φαίνεται στον φακό».

Στο τέλος του διηγήματος ο αφηγητής συνειδητοποιεί ότι «Έφυγε για καλά και δεν πρόκειται να ξαναγυρίσει. Τελεία και Παύλα. Ποτέ». Και σκέφτεται. «Θα μπορούσε να πει κανείς, για παράδειγμα, πως, όταν παντρεύεσαι μια γυναίκα, παντρεύεσαι μια ιστορία. Κι αν αυτό αληθεύει τότε συνειδητοποιώ ότι τώρα βρίσκομαι εκτός ιστορίας, μαζί με τ' άλογα και την ομίχλη. Θα μπορούσε επίσης να πει κανείς ότι η ιστορία μου με εγκατέλειψε. Πως πρέπει να συνεχίσω χωρίς ιστορία. Ή πως η ιστορία πρέπει να συνεχιστεί χωρίς εμένα... Κι ότι αποχαιρετώ την ιστορία. Αντίο, αγαπημένη μου».

Μια καλή παρουσίαση είναι μια καλή ιστορία. Ο αφηγητής την αφήνει να φύγει από αυτόν, τη μοιράζεται...

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Blass, R. B. (2013). «Introduction: what does the presentation of case material tell us about what actually happened in an analysis and how does it do this?», *International Journal of Psychoanalysis* 94.6, 1129-34.
- Boesky, D. (2013). «What does the presentation of case material tell us about what actually happened in an analysis and how does it do this?», *International Journal of Psychoanalysis* 94, 1135-43.
- Britton, R. (1994). «Publication anxiety: conflict between communication and affiliation», *International Journal of Psychoanalysis* 75, 1213-24.
- Canestri, J. (2006). *Psychoanalysis. From Practice to Theory*. Whurr series in Psychoanalysis. West Sussex: John Wiley & sons, Ltd.

Carver, R. (1988). *Ελέφαντας*. Μτφρ.-επίμετρο Τρ. Παπαϊωάννου. Αθήνα, Μεταίχμιο.

Chabert, C (2013). «Response: what does the presentation of case material tell us about what actually happened in an analysis and how does it do this?», *International Journal of Psychoanalysis* 94, 1153-62.

Rocha Barros, E. M. (2013). «What does the presentation of case material tell us about what actually happened in an analysis and how does it do this?», *International Journal of Psychoanalysis* 94, 1145-52.

Scarfone, D. (2011). «Live wires: when is the analyst at work?», *International Journal of Psychoanalysis* 92, 755-59.

Vygotsky, L. 1934). *Thought and language* (επιμ. Alex Kozulin), Cambridge, MA: MIT Press.

Winnicott, D. W. (1971). *Playing and Reality*. London, Tavistock.